

VOORAF

DICK DE JONG

Begin maart is eigenlijk een beetje de tijd tussen mal en dwaas. Overdag kan het buiten lekker zijn, vooral als de zon schijnt. Al in de loop van de middag, als het nog lang niet 'tegen de avond' loopt, wordt het duidelijk kouder. In de nacht zakt de temperatuur met regelmaat zover dat je 's morgens ijs van de autoruiten moet schrappen voor je kunt gaan rijden. Het is de tijd dat de knoppen aan de bomen en struiken wekelijks groter worden. Dit jaar lijkt dat wel vroeger dan ooit. De tijd dat de eerste lammetjes in de wei lopen en er soms zelfs al weer een koppel (sorry: kudde) koeien in het weiland valt te ontwaren. Maar laten we niet te positief zijn. Maart roert zijn staart en april doet wat hij wil. Er kan nog van alles met het weer gebeuren.

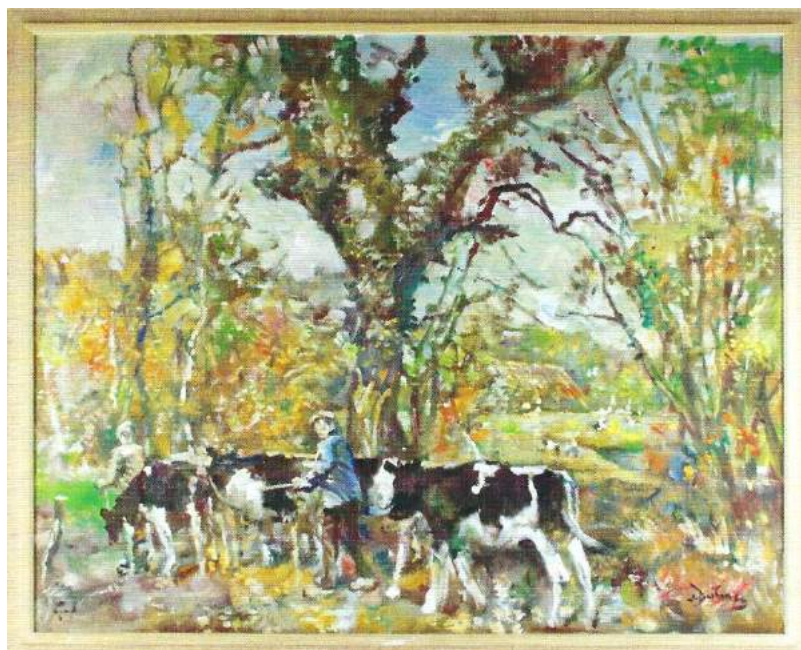
COLUMN

HENK BOVEKERK SR

VERSCHRALING

De ruilverkaveling in de Alblasserwaard, het in die tijd grootste project ooit in Europa. Het karwei, dat zo'n 22.500 hectaren bevatte, werd uitgevoerd in de tweede helft van de vorige eeuw en voltooid in 1987. Als jong journalist heb ik de eerste werkzaamheden van dichtbij meegemaakt. Het stille polderland werd doorkliefd door wegen. Hoe het ook zij, bij de aanleg ervan is nooit gerekend met de geweldige opkomst van het geschakeerde fietsverkeer.

Wat me het meest is bijgebleven, is het democratische gehalte van de beslissing. Het luidde heel simpel: iedere landeigenaar kan zijn stem uitbrengen. Wie niet naar de stemmingsvergadering in Hoornaar komt, wordt gerekend tot de voorstemmers. Het werd geaccepteerd! Kom daar een halve eeuw later nog eens om: protest alom, actiegroepen, boeren met tractoren naar het Malieveld in Den Haag. In 2021 zien we dat steeds meer bedrijfsgebouwen hun bestemming verliezen. Het ooit beoogde doel verschraalt.

Het opdrijven van koeien.
Schilderij van Erasmus
Bernhardus van Dülmen
Krumpelmann (1897-1978)

BENT U AL BEGUNSTIGER VAN BOERDERIJ & ERF AKV?

AGRARISCH ERFGOED NEDERLAND

Boerderij & Erf AKV participeert in de stichting Agrarisch Erfgoed Nederland (AEN). Dit is de spil in het landelijk netwerk van regionale boerderij-stichtingen die alle ijveren voor het behoud van historische boerderijen met hun bijgebouwen, erven en directe landschappelijke omgeving. Sinds de schaalvergroting in de agrarische sector en het intreden van de krimp in het landelijk gebied, is behoud en herbestemming van agrarisch erfgoed voor alle deelnemers prioriteit. Om inzicht te krijgen in de omvang en het karakter van de problematiek, heeft AEN inventariserend onderzoek verricht naar de staat van boerderijen. Ook debatteert AEN met belanghebbenden en belangstellenden over de talloze mogelijkheden voor herbestemming van het agrarisch vastgoed. Daarnaast informeert AEN haar achterban over wet- en regelgeving op het gebied van de ruimtelijke ordening en monumenten. Gevoed door de ervaring van de deelnemende boerderijstichtingen en door de uitkomsten van inventarisatie en het debat, beschikt AEN over een groeiende hoeveelheid voorbeelden van good practice over herbestemming en behoud van historische boerderijen.

Die kennis helpt AEN in haar ambitie zich als toonzettende speler te profileren in de wereld van het erfgoed en in die van de ontwikkeling van het platteland. Sinds het begin 2020 is het Boerderijfondsen actief. Het fonds is door AEN opgezet met steun van het ministerie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en in goede samenwerking met het Restauratiefonds en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Het fonds heeft als doel het stimuleren van projecten gericht op herbestemming, verduurzaming en restauratie van historisch waardevolle boerderijen, die bijdragen aan een toekomstbestendig platteland. Meer weten: www.agrarischerfgoed.nl.

HOLLANDSE PROPERHEID

INLEIDING

Onlangs verscheen het boek 'BEZEM EN KRUIS - De Hollandse schoonmaakcultuur of de geschiedenis van een obsessie'. Het is het boeiende resultaat van het onderzoek dat de Poolse professor Piotr Oczko deed naar de Nederlandse reinheid en ordelijkheid. Ook interessant voor de boerencultuur, waar schoonheid in de bedrijfsvoering een belangrijke rol speelt. Vooral ook omdat de bezem in elke boerderij een belangrijk werktuig is, staan we eens stil bij dit boek. Het doet recht aan de boerin, die zoals verderop blijkt, het feitelijk voor het zeggen heeft. Het boek laat zien dat er meer aan de orde is dan alleen properheid, als het om de bezem gaat.

DE BEZEM EN LUST

Want soms staat een bezem voor properheid, maar soms ook voor lust. Waar kwam de typisch Nederlandse neiging vandaan om alsmaar te boenen en te poetsen? Een fenomeen dat na de Tweede Wereldoorlog bijna uit de volksaard is verdwenen. De bezem van de meid kondigt seks

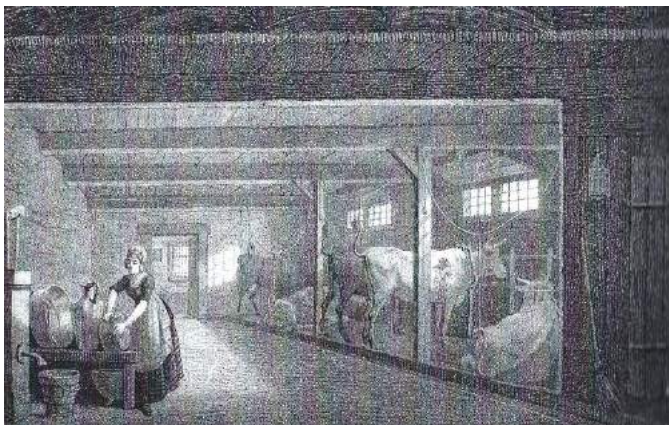

aan tussen deze man en vrouw. Wanneer is een afbeelding van een bezem gewoon een afbeelding van een bezem? Niet vaak, als we Piotr Oczko mogen geloven. Soms staat een bezem voor het christelijk geloof, soms voor de dienende rol van de vrouw in huis, soms voor kuisheid, maar soms ook juist voor losbandigheid – en heel soms is een bezem inderdaad niet meer dan een voorwerp om mee schoon te maken.

De brief (1665-1670): Pieter Janssens Elinga. De bezem ziet u links in beeld.

OBSESSIE

Het boek is het resultaat van een lang onderzoek naar hoe de typisch Nederlandse neiging om alsmaar te boenen en poetsen vanaf de 16^e eeuw in de beeldende kunst is terechtgekomen. Die obsessieve neiging tot properheid was een van de eerste zaken die buitenlanders opvielen als ze door de Republiek reisden. Zo schreef de Engelse diplomaat William Temple, in 1757 over zijn bezoek aan de Amsterdamse burgemeester Hendrik Hooft: 'Toen ik op een zekere dag met een fikse verkoudheid bij de heer Hooft dineerde, viel het me op, dat telkens wanneer ik spuugde, een ferme, mooie meid (die met een schone doek in de hand in de kamer stond) meteen bukte om het op te vegen en de vloer schoon te wrijven'. Een van de andere gasten kwam met een nog straffer voorbeeld van de smetvrees van Amsterdams personeel. Hij vertelde over een huisbezoek door een collega: 'Nadat hij had aangeklopt, werd de deur opengedaan door een struise Noord-Hollandse meid. Hij vroeg of haar mevrouw thuis was en zij zei 'ja'. Daarop maakte hij aanstalten om naar binnen te gaan, maar de meid, die zag dat zijn schoenen niet bepaald schoon waren, greep hem bij de armen, slingerde hem op haar rug, droeg hem twee kamers door, zette hem onder aan de trap neer, trok zijn schoenen uit en deed hem een paar slippers aan die daar stonden, en dat alles zonder ook maar één woord.'

Étable Hollandaise (± 1830): Jean Baptiste Madou en Marcelin Jobard. De bezem staat hier echts onder de lantaarn.

Drinkende boeren voor de herberg 'De Lange Bezemsteel' (1670-1684): Adriaen van Ostaede. Hier staat de bezem rechts.

NATIONALE CULTUUR

Natuurlijk vertelt een reiziger bij zijn thuiskomst graag sterke verhalen, maar Oczko meent dat Temple hier waarschijnlijk de waarheid sprak. Het boek is geen lollig plaatjesboek met wat tekstjes over die malle, poetsende Hollanders, maar een kritische, diepgravende duiding van een nationale cultuur. Het mythische beeld van de Nederlandse reinheid dat uit de reisverslagen naar voren komt, kan niet erg ver van de werkelijkheid af staan. Het wordt waarschijnlijk gemaakt door zowel de grote hoeveelheid aan uitlatingen, als door hun verscheidenheid (strekend van beslist positieve en zelfs enthousiaste lofprijzingen van properheid, tot buitengewoon kritische opmerkingen die het verschijnsel behandelen in de context van 'idolatrie', slavernij en buitensporigheid).

OUDE TEKSTEN

Ook in oude Nederlandse teksten komt de neiging tot schoonmaken uitgebreid aan bod. Wat te denken van dit gedicht van de Dordtse leraar Pieter van Godewijck (1593-1669), dat wordt uitgesproken door de dochter van een plaatselijke ambtenaar:

Borstelventer (1651) Harmen ter Borch

Myn stoffer is myn swaerd, myn bussum is myn wapen.
Ick kennen geene rust, ick weete van geen slaepen.
Ik denck aan geen salet, ick denck niet aan myn keel.
Geen arbeyt my te swaer; geen zorgde mij te veel
Om alles gladdekens en sonder smet te maken.
Ik wil nyet dat de maegd myn pronckstuck aan zal raken,
Ick selve wrijf en boen, ick flodder en ick schrob,
Ick aes op 't kleinste stof, ik beef niet voor den tob
Gelyck de pronckmadam...

Dichter Jacob Cats (1577-1660) vond dat het af en toe wel wat minder kon met al dat gepoets: Het verhaal over de meid met de sloffen dat William Temple een eeuw later hoorde bij burgemeester Hooft, echoot deze strofe van 'vadertje' Cats:

Daer is een vreemde lust van boenen, dweyelen, schueren,
Van al te net te syn, van duysent vreemde kueren;
U trap is myn getuygh, daer niemant op en gaet
Ten sy dat eerst de voet de schoenen achter laet.

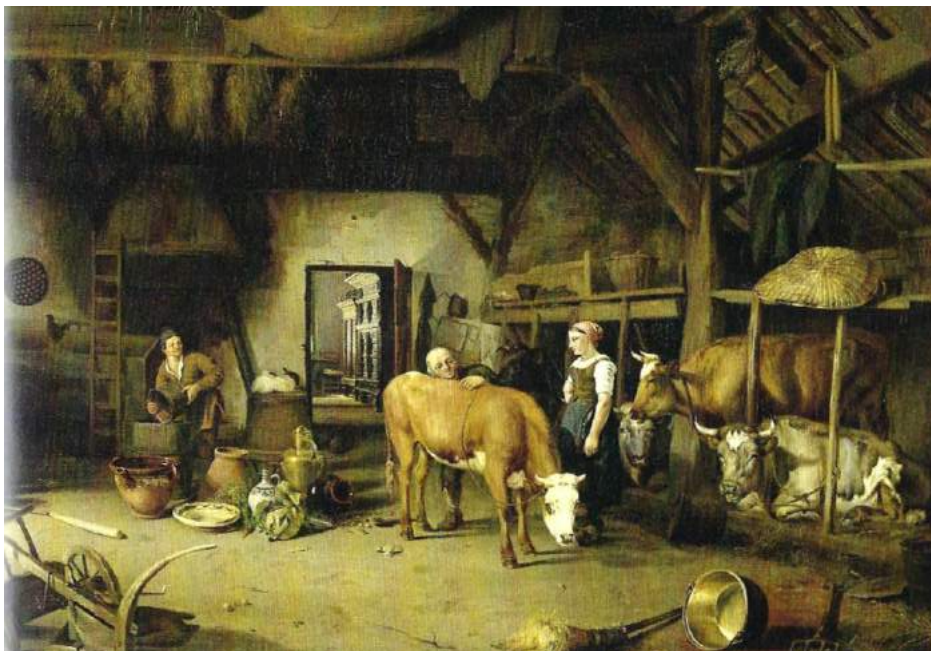
Boereninterieur (1668): Adriaen van Ostaede, met rechts de bezem.

SCHILDERIJEN

De honderden overgeleverde schilderijen met vegende en boenende mensen laten ons de werkelijkheid zien, maar wat vertellen ze nog meer? Een hoofdrol op deze schilderijen is er voor de bezem: het voorwerp bij uitstek om vuil mee te verwijderen. Bezemen heeft, aldus Oczko, meerdere betekenissen: morele, theologische, sociale en polemische. In de 17^e eeuwse Nederlandse genreschilderkunst was het hanteren van de bezem vaak 'een allegorie voor maatschappelijke orde en christelijke moraliteit, zowel als waarschuwing tegen het overschrijden van Gods geboden alsook als moreel tegenwicht voor taferelen met gokkers of prostituees'. Soms kon een bezem echter iets heel anders betekenen. Op het schilderij Nederlandse spreekwoorden van Pieter Bruegel de Oude (voor 1569) steekt er een bezem uit een open raam, terwijl binnen een man een vrouw kust. Hier verbeeldde Bruegel het spreekwoord 'de bezem uitsteken', wat zoiets betekent als 'als de kat van huis is, dansen de muizen op tafel'.

DUBBELZINNIGE LEIDMOTIEVEN

Het is dus altijd zaak om schoonmaakwerkzaamheden te duiden in de context van het gehele schilderij, zegt Oczko. Het schrobben van een pot kan 'worden opgevat als een ode aan dege-lijk uitgevoerde arbeid (vooral omdat opgerolde mouwen, die we vaak op schilderijen tegenkomen, door moralisten werden gezien als een teken van ijverigheid en toewijding), als een voorbeeld van Hollandse netheid, een symbool van kuisheid, of als kritiek op hypocrisie - de buitenkant van bekertjes en schalen spoelen jullie af, maar de binnenkant blijft vol roofzucht en onmatigheid - lezen we in het Evangelie volgens Mattheüs 23:25'.

Met op de voorgrond de bezem.
Boereninterieur
(1830-1860):
James de Rijk.

Maar ook binnen een bepaalde context kunnen interpretaties verschillen, zegt Oczko. Hij neemt als voorbeeld de bezems die voorkomen in tal van schilderijen die de liefde of erotiek als onderwerp hebben. Volgens de prominente Nederlandse kunsthistoricus en iconoloog Eddy de Jongh zouden die een vermanende rol hebben: hier moet iets zondigs worden weggeveegd. Oczko ziet het anders: hij denkt dat de bezem geen vermaning is, maar een extra aanwijzing

dat het hier een schilderij betreft dat over vertier gaat. Dan zou 'de bezem behoren tot dezelfde groep dubbelzinnige iconografische leidmotieven als een glas wijn, opengetrokken (en dus uitnodigende) bedgordijnen of een zojuist verlaten vogelkooi'.

Nadat hij de bezem als wapen tegen het patriarchaat heeft belicht – de vrouw is de baas in haar huis en zij bepaalt wat daar gebeurt – en de bezem als wapen tegen de gevestigde orde – arbeiders die het grootkapitaal wegvegen – komt Oczko uit bij de crux van zijn boek: waarom maakten Nederlanders zo graag schoon? Of, zoals hij het formuleert: wat is 'de oorzaak van de in de Nederlandse cultuur verankerde obsessieve zindelijkheid'?

Hij onderscheidt vier factoren. Ten eerste 'het protestantisme en het hierdoor gepropageerde arbeidsethos'. Ten tweede 'de buitengewoon vroege opkomst van een stelsel van burgerlijke normen en waarden'. Ten derde 'de welstand van de hogere en middenklassen die werd weerspiegeld door hun interieur'. Tenslotte 'de maatschappelijke positie van vrouwen en hun nauwe band met de huiselijke privésfeer, die men, paradoxaal genoeg, niet alleen kan beschouwen als een vorm van patriarchale kneveling, maar ook als een vroege vorm van emancipatie'.

De schoonmaakcultuur stortte in na de Tweede Wereldoorlog, schrijft Oczko, door de voltooiing van die emancipatie. Echtgenotes namen niet langer genoeg met een plekje achter het aanrecht. Daarnaast zorgde de economische bloei ervoor dat de positie van dienstmeid niet langer werd opgevat als loopbaanoptie.

Maar toch: de hang naar properheid verdween niet geheel uit de Nederlandse volksaard. Oczko vertelt over een groep protesterende leerlingen uit Monnickendam, die bezwaar maakten tegen de staat van onderhoud van de toiletten op hun school. Hun slogan luidde: *De wc's stinken als de pest, / In je broek doen is wat ons rest*. Dat hiervoor nationale media-aandacht kwam, was, aldus Oczko, 'in andere landen ondenkbaar geweest'.

Piotr Oczko: *Bezem & Kruis – De Hollandse schoonmaakcultuur of de geschiedenis van een oes sie*. Primavera Pers, 416 blz. €34,90. Oczko is filoloog en kunsthistoricus aan de Jagiellonische Universiteit in Krakau. Hij houdt zich al dertig jaar bezig met de Nederlandse cultuurgeschiedenis.

AUTOMATISERING

FOTOS JAN DIRK VAN DER BURG

Verzameld in een fotoserie lijkt de automaten-innovatie in Nederland heel wat, maar als we eerlijk zijn lopen we hopeloos achter bij onze zuiderburen. Waar je in Frankrijk en België oesters, baguettes en afgebakken pizza's uit de automaat kan trekken, hobbelt Nederland achter de volautomatische vooruitgang aan. De foto's bij dit artikeltje zijn niet uit de streek; wie helpt ons aan streekvoorbeelden?

Met dank aan NRC 06.02.2021

IN HET KORT

PROJECT ENERGIE NEUTRAAL

Al geruime tijd houdt Boerderij & Erf AKV zich bezig met dit project, dat qua uitvoering in handen is van bestuurslid Frans van den Berg. Er ligt een nota, die binnen afzienbare tijd de publiciteit in kan. Op dit moment worden enkele voorbeeldboerderijen gezocht, waar te zien is wat er al is gedaan aan het zo neutraal mogelijk houden van het energieverbruik. Tussen die boerderijen zal een route komen. Intussen is er ook een projectteam gevormd, dat een en ander verder handen en voeten moet gaan geven. Zodra het kan laten we meer van ons horen.

DIGITALISERING BEELDBANK BOERDERIJEN

Dit al geruime tijd lopende project is door een aantal fotografen weer opgepakt en met regelmaat komen er nieuwe foto's bij het secretariaat van Boerderij & Erf AKV binnen. Dit fotograferwerk kan ook in coronatijd wel worden gerealiseerd. Bij het nalopen van wat is gefotografeerd en of daarbij alle boerderijen of daarvoor in aanmerking komende panden in beeld zijn gebracht ligt dit wat lastiger. Toch wordt verwacht dat dit laatste de komende maanden ook kan worden opgestart.

GEMEENTELIJKE MONUMENTEN KRIMPENERWAARD

Het bestuur heeft actief deelgenomen aan de nominatie van 35 gemeentelijke monumenten, waardoor er uiteindelijk 25 zijn voorgedragen om het gemeentelijke status te verkrijgen. Ook de historische en daarmee vergelijkbare verenigingen in dit gebied hebben daar hun steentje aan bijgedragen.

Drie van de 35 genomineerde panden in de Krimpenerwaard. Dit betreft overigens niet alleen boerderijen, maar ook woonhuizen en bedrijfsgebouwen.

Stolwijk: Beijerseweg 12. Bij de nominatie staat als bouwjaar ± 1600.

Bergambacht: Zuidbroek 161. Datering 1673.

Bergambacht: Bovenberg 90. Datering 17^e eeuw.

OVERLEG ZUID-HOLLANDSE BOERDERIJENSTICHTINGEN

Als een soort kennismaking heeft er een teams-vergadering plaatsgevonden met mevrouw Anneke Nuijten van de provincie Zuid-Holland. Deelnemers waren naast onze stichting de Stichting Goeree-Overflakkee, de Zuid-Hollandse Boerderijenstichting en Agrarisch Erfgoed Nederland. In het Zuid-Hollandse zijn er ook nog boerderijstichtingen in Delfland en in de Hoeksche Waard. Wellicht sluiten die een volgende keer ook aan.

ADVISEURSCHAP MOLENLANDEN

Vrijkomende Agrarische Bebouwing is een steeds actueler wordend begrip in agrarische Nederland. Zoals bekend heeft de Gemeente Molenlanden eind vorig jaar beleid bepaald inzake dit onderwerp, waarbij met nadruk is gesteld dat hier sprake is van maatwerk. Dit betekent dat er bij elke boerderij die op enig moment niet langer in gebruik is als boerenbedrijf zal worden bezien wat de mogelijkheden, wensen, maar vooral ook de onmogelijkheden zijn. Denk aan dit laatste bijvoorbeeld maar aan de vestiging van industriële bedrijven in een voormalige (ruilverkavelings)boerderij. Bij de te maken overwegingen wordt ook Boerderij & Erf AKV betrokken. Vanuit het Gebiedsplatform AV zitten Harmen Akkerman en B&E-voorzitter Arie Bassa in een adviesgroep, terwijl ook onze projectleider en publiciteitsman Dick de Jong hierin actief zal zijn.

JAARSTUKKEN OP DE WEBSITE

Omdat we te maken hebben met een pandemie is er dit voorjaar opnieuw geen bijeenkomst voor de begunstigers. Daarom hebben allen de jaarstukken over 2020 per post ontvangen. Andere geïnteresseerden kunnen binnenkort (nadat de kascommissie de jaarrekening heeft geacordeerd) deze stukken terugvinden op de website, onder de ANBI-gegevens.

BEGUNSTIGER WORDEN?

Iedereen kan meedoen aan het behoud en de ontwikkeling van de boerderijen in de streek. Als u zich aanmeldt als begunstiger van Boerderij & Erf Alblasserwaard-Krimpenerwaard-Vijfheerenlanden blijft u op de hoogte van de activiteiten en krijgt u voor minimaal € 17,50 (meer mag ook) per jaar:

- Elk half jaar de gedrukte nieuwsbrief.
- Jaarlijks een uitnodiging voor een bijeenkomst.
- Elk jaar een uitnodiging voor een excursie.
- Tenminste tienmaal per jaar de digitale nieuwsbrief.

Ook kunt u zich aanmelden als vrijwilliger. Dan kunt u meewerken aan de projecten die onder handen zijn. De werkzaamheden zijn van uiteenlopende aard op het gebied van bouwkunde, restauratietechniek, administratie, publiciteit, fotograferen en redactie.

Bedrijven en instellingen kunnen Boerderij & Erf Alblasserwaard-Krimpenerwaard-Vijfheerenlanden sponsoren. Dit kan door een eenmalige gift, een jaarlijkse bijdrage of door het plaatsen van een advertentie in de nieuwsbrief.

Lakerveld
ingenieurs- & architectuurbureau

herbestemming, restauratie, renovatie & nieuwbouw

Wijkhuizen 11 • 4221 PL 't Nieuwland • 1185 NB Breda • 0167 5400000
K.v.A. Handelsregister 230721 • Handelsregister 11163121 (BAW) 161163121 • KvK 11163121
WWW.LAKERVELD-ARCHITECTEN.NL

Herbestemming Maria Johanna Hoeve Noordeloos

KOOL & VAN DEN TOREN

Dé makelaardij van de Alblasserwaard

Dorpsstraat 63a 2969 AD Oud-Abblas • 0184 693566 • info@koolvandentoren.nl

WWW.KOOLVANDENTOREN.NL

BOERDERIJ & ERF

alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

secretariaat: Sluis 57 2964 AT Groot-Amers
0184-661425 of 06-53759618
secretariaat@boerderijenerf.nl www.boerderijenerf.nl

REDACTIE & SAMENSTELLING:

Dick de Jong
0622845889 djtekst@planet.nl

TEKSTWERK & CO

Ook op de nominatie voor een gemeentelijk monument in Krimpenerwaard stond deze voormalige veldschuur in Gouderak (plaatselijk bekend: Middelblok achter nummer 93). Oorspronkelijk behorend bij een steenbakkerij. Weliswaar geen agrarische functie. Maar als we nu zien hoe het

vee het in bezit heeft genomen en als we ons realiseren hoeveel van de hier gebakken ijsselsteentjes voor de bouw van boerderijen in de wijde omtrek zullen zijn gebruikt, is er toch wel duidelijk sprake van een link met de boerderijcultuur.

QUOTE: Er is geen koe of wijf, of ze heeft een plekje aan haar lijf.